

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพของเห็ดในป่าชุมชนโคกใหญ่ เพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

ผศ.ดร.สมสงวน ปัสสาโก¹ อังศุมา ก้านจักร² ชมภู เหนือศรี² วรรณภา เหลี่ยมสิงห์ขร³

Asst.Prof.Dr.Somsanguan Passago¹ Augsuma Kanchak² Chompoo Nuasri² and Wanapa Leamsingkhorn³

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับ ชนิดของเห็ด แหล่งที่เกิด วิธีการหาเห็ด และการเก็บเห็ด รวมทั้งการอนุรักษ์เห็ดและแหล่งเกิดเห็ดในป่าชุมชนโคกใหญ่ อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดมหาสารคาม กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 75 คน จากหมู่บ้านรอบป่าชุมชนโคกใหญ่ แยกเป็นกลุ่มผู้นำหาเห็ด จำนวน 5 คน กลุ่มผู้รู้เกี่ยวกับเห็ด จำนวน 70 คน ระยะเวลาที่ทำการศึกษาระหว่างเดือนตุลาคม พ.ศ. 2555 – กันยายน พ.ศ. 2556 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และแบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม นำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ และนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณานาวเคราะห์

ผลวิจัย พบว่าชนิดของเห็ดที่พบมี จำนวน 46 ชนิด แหล่งที่พบเห็ด มีอยู่ 5 ลักษณะ คือ 1) เห็ดที่เกิดในที่โล่งและพื้นหญ้า ได้แก่ เห็ดแทตเห็ดตา (*Diminutive Agaricus*) เห็ดตะบ่อ (*Calvatia cranifoomis* Coker et Couch) เห็ดตะปู้ (*Calvatia boninensis*) 2) เห็ดที่เกิดกับต้นไม้หรือขอนไม้ ได้แก่ เห็ดกระด้าง (*Lentinus polychrous* Lev.) เห็ดขอนขาว (*Lentinus squarrosulus* Mont.) เห็ดหูหนู (*Auricularia auricula* Judae.) เห็ดเพ็ก (*Lentinus strigoeue* (Schw)Fr.) 3) เห็ดที่เกิดใต้ผิวดิน ได้แก่ เห็ดเผาะหนัง (*Geastrum saccatum* Fr.) เห็ดเผาะฝ้าย (*Astraeus hygrometricus* (Pers.) Morgan) เห็ดตาโล่ (*Calostoma lutescens*) 4) เห็ดที่เกิดบริเวณจอมปลวก ได้แก่ เห็ดปลวกขาว (*Calvatia boninensis*) เห็ดปลวกจิก (*Termitomyces microcarpus* (Berk.et Broome) Heim) เห็ดปลวกน้อย (*Termitomyces microcarpus*) และ 5) เห็ดที่เกิดบนพื้นดินใต้ต้นไม้หรือใบไม้ ได้แก่ เห็ดระโงกเหลือง (*Amanita hemibapha* (Berk. Et Broome) Sacc subsp.javanica Corneret Bas) เห็ดไค (*Russula delica* Fr.) เห็ดหน้าแหล่ (*Russula cyanoxantha* Schaeff.ex Fr.) เห็ดผึ้ง (*Heimiell retispora* (Pat,and Bak.)) สำหรับวิธีการหาเห็ดและเก็บเห็ดนั้นชาวบ้านจะสังเกตจากหลายลักษณะ เช่น อากาศร้อนอบอ้าวมากหลังฝนตก 3-4 วัน รู้สึกอึดอัด มีเหงื่อซึมที่จมูก ขี้โคลเปื้อน จะเป็นสิ่งบ่งชี้ว่าจะต้องเริ่มออกไปหาเห็ดได้แล้ว วิธีการอนุรักษ์เห็ดและแหล่งที่เกิดเห็ด ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้านมีการถ่ายทอดจากคนรุ่นเก่าสู่คนรุ่นใหม่ ให้รู้สึกรักและหวงแหนป่าและเห็ดจากป่า โดยไม่เก็บเห็ดที่เล็ก

¹ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

²อาจารย์ประจำสาขาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

³นักวิทยาศาสตร์ประจำสาขาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

เกินไปและเห็ดดอกแก่ เมื่อเก็บเห็ดแล้วให้กลับดินและใบไม้เข้าที่เดิมเศษเห็ดที่เหลือให้นำไปทิ้งในพื้นที่ป่าส่วนเห็ดแก่ปล่อยให้ย่อยสลายให้หายพันธุ์ต่อไป ส่วนกุศโลบายในการรักษาเห็ดก็คือการรักษาพื้นที่ป่า เช่น พิธีขุดต้นไม้ การทอดผ้าป่าต้นไม้

ป่าชุมชนโคกใหญ่ถือเป็นแหล่งผลิตอาหารที่สำคัญเห็ดที่พบในผืนป่าแห่งนี้มีความสำคัญยิ่งต่อวิถีชีวิตของประชาชนที่อาศัยอยู่โดยรอบผืนป่าภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในชุมชนมีความสำคัญในการพิทักษ์รักษาป่าให้คงความอุดมสมบูรณ์ และที่ส่งผลต่อความหลากหลายทางชีวภาพของเห็ดที่เกิดขึ้นอยู่ในป่าชุมชนโคกใหญ่แห่งนี้

คำสำคัญ : ภูมิปัญญาท้องถิ่น การอนุรักษ์ ความหลากหลายทางชีวภาพ

Abstract

The purposes of this research were to study local wisdom involving natural mushrooms in these following aspects; occurring place of mushrooms, how to investigate kinds origins of mushroom and conservation of mushrooms. The sampling group were 75 people who live in the surrounding area of Khok Yai Community Forest. The sampling group were classified into 2 groups; 5 people for leaders in mushrooms seeker and 70 people for the experts about mushroom. The study period was between October 2012-September 2013. The instruments used in this study were a structured interview form and a participant observation form. The data were analyzed by using the qualitative research methodology and the results were presented by percentage of a descriptive analysis.

In this survey, 46 kinds of mushrooms were found in Khok Yai Community Forest . The occurring place of mushrooms in KhokYai Community Forest were categorized of 5 characteristics ; first, the emergence in an open area such as Tha and Tad mushroom (*Diminutive Agaricus*), Tapoo mushroom (*Calvatia cranifoomis* Coker et Couch), Tapu mushroom (*Calvatia boninensis*), second, the emergence of mushroom on stump and timber long such as, Kradang mushroom (*Lentinus polychrous* Lev.), Khon Khaw mushroom (*Lentinus squarrosulas* Mont.), Hunoo mushroom(*Auricularia auricula* Judae), Phek mushroom (*Lentinus strigoeue* (Schw) Fr.), third, the emergence of mushroom under the earth surface such as Poh Nang mushroom (*Geastrum saccatum* Fr.), Poh Fai mushroom *Astraeus hygrometricus* (Pers.) Morgan), Talo mushrooms (*Calostoma lutescens*), fourth, the emergence of mushroom in the anthill area such as different kinds of Pluak khaw mushroom (*Calvatia boninensis*), PluakJik (*Termitomyces microcarpus* (Berk.et Broome)Heim), PluakNoi (*Termitomyces microcarpus*) and fifth, the emergence under tree-shadow area and under falled-leaves on soil such as La-ngok yellow mushroom (*Amanita*

hemibapha (Berk. Et Broome) *Sacc subspjavanica* Corneret Bas) เห็ดไคเห็ดหน้าแหล่ เห็ดผึ้ง, Khai mushroom (*Russula delica* Fr.) ,Na-lae mushroom (*Russula cyanoxantha* Schaeff.ex Fr.), Phueng mushroom (*Heimiell retispora* (Pat, and Bak.)). From the villagers' observations on natural signals indicating that mushrooms would emerge when there was dispersed clouds, high humid weather for 3-4 days after the rain, feel sweated on the nose, etc. Furthermore, conservation of mushroom and occurring of the mushrooms are folk wisdom of the villagers living around the Khok Yai Community forest area. The wisdom for harvesting transferred to new generation for raise awareness of love and protection of forest and the mushrooms. They were taught not to pick small and old mushrooms and let the leaves covered soil surface after gathering the mushrooms. Moreover, they would leave some part of the mushrooms in the forest area to keep expanding the mushrooms in the future. In the other words, the villagers had clever manipulation in mushroom forest conservation through some local ceremony such as tree ordinations, Pha Pa Ton Mai and Suep Chata Pa.

Khok Yai Community Forest is an important for food supplier. Further more, The mushroom found in this forest are critical to the livelihoods of the people in the area. Local wisdom is also importance to maintain forest conservation and effect to mushroom biodiversity.

Keywords: Local Wisdom Conservation Biodiversity

บทนำ

วิถีชีวิตของคนในภาคอีสานมีความผูกพันกับป่ามาโดยตลอดมีทั้งในลักษณะที่ต้องพึ่งพาหรือใช้ประโยชน์จากป่าทั้งทางตรงและทางอ้อมโดยคนในแต่ละท้องถิ่นแต่ละยุคสมัยได้ใช้ภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรป่าไม้เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของคนให้ได้มากที่สุด ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชนบทกับป่าเป็นตัวอย่างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับธรรมชาติอย่างเห็นได้ชัด โดยป่าไม้เป็นแหล่งรวมความหลากหลายทางชีวภาพจำนวนมากมาย อันเป็นแหล่งกำเนิดปัจจัยสี่ที่ชุมชนนำมาใช้ในการดำรงชีวิต โดยเฉพาะชุมชนรอบผืนป่าได้เข้าไปใช้ประโยชน์ พืชอาหารในป่าเพื่อใช้บริโภคประจำวัน เช่น เห็ด ไข่มดแดง

หน่อไม้ ผลไม้ น้ำผึ้ง เป็นต้น เมื่อเหลือกินก็นำไปขาย จึงกล่าวได้ว่าป่าไม้เป็นซูเปอร์มาเก็ตของชุมชน ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยของ เกรียงไกร เพาะเจริญ (2546) และ เทียมหทัย ชูพันธ์ (2548) ได้รายงานวิจัยเกี่ยวกับลักษณะการใช้ประโยชน์จากป่าของคนในชุมชน พบว่ามีการนำพืชจากป่ามาใช้ประโยชน์ในหลายลักษณะ อาทิ เช่น นำมาใช้เพื่อเป็นอาหาร เป็นสมุนไพร สร้างที่อยู่อาศัย เป็นเชื้อเพลิง ใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม และเป็นสีย้อมผ้า รวมทั้งใช้พืชในพิธีกรรมต่างๆ นอกจากนั้นยังมีการใช้ประโยชน์จากป่าที่เป็นผลผลิตที่ไม่ใช่ไม้ เช่น เห็ดต่างๆ แมลง สัตว์ป่า ผลไม้ป่า เป็นต้น ผลผลิตเหล่านี้ชุมชนได้พึ่งพิงตลอดทั้งปี

เห็ดเป็นสิ่งมีชีวิตประเภทรากลุ่มที่มีพัฒนาการ
ขั้นสูงส่วนใหญ่จัดอยู่ในราหมวด Basidiomycotina
และหมวด Ascomycotina แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ใหญ่ๆคือ
เห็ดกินได้ (Edible mushroom)และเห็ดพิษ (Poisonous
mushroom or Toadstool) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2539)
ปัจจุบันคนได้หันมาบริโภคเห็ดกันมากขึ้น เพราะ
นอกจากจะมีรสชาติดีแล้ว เหดยังมีคุณค่าทาง
โภชนาการค่อนข้างสูงและเป็นแหล่งโปรตีนที่มีคุณภาพ
(ศิริวรรณ สุทธจิตต์ และ ไผ่ตรี สุทธจิตต์, 2545) อีกทั้ง
ยังให้ไขมันต่ำรับประทานแล้วไม่ก่อให้เกิดไขมันสะสมใน
ร่างกาย ในธรรมชาติเห็ดเป็นกลุ่มสิ่งมีชีวิตที่มีบทบาท
อย่างมากในระบบนิเวศทั้งในด้านการย่อยสลาย
อินทรีย์วัตถุให้อยู่ในรูปที่เป็นประโยชน์ต่อพืช บางชนิด
อยู่ร่วมกับรากไม้แบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน
(Symbiosis) ดังนั้นความหลากหลายของเห็ดจึงเป็น
ดัชนีบ่งชี้ความสมบูรณ์ของแหล่งธรรมชาติ (นองนิจ
เหลือล้ำ และชริดา ปุกหุด, 2546)

ความเชื่อมโยงและความสัมพันธ์ของคนใน
ชุมชนระหว่างรุ่นสู่รุ่นได้มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาซึ่งเกิด
จากประสบการณ์ที่สั่งสมมายาวนานที่มีคุณค่าต่อการ
ดำรงอยู่ของผู้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข
ลูกหลานได้เรียนรู้มาจากพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ญาติพี่น้อง
และผู้รู้ ในหมู่บ้าน ภูมิปัญญาเหล่านี้เกี่ยวข้องกับการ
ดำเนินชีวิต เป็นแนวทางหลักเกณฑ์วิธีปฏิบัติที่เกี่ยวกับ
ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่าง
คนกับธรรมชาติ (สำนักงานความหลากหลายทาง
ชีวภาพด้านป่าไม้, 2553) เกิดการเรียนรู้การอยู่ร่วมกัน
กับธรรมชาติอย่างผาสุก ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ
อย่างยั่งยืน โดยเฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ใช้ในการ
พิทักษ์รักษาป่าไม้ ให้คงความอุดมสมบูรณ์ ที่ส่งผลต่อ
ความคงอยู่ของความหลากหลายทางชีวภาพที่มีอยู่ในป่า
ไม่ว่าจะเป็นพรรณไม้ชนิดต่างๆ สัตว์นานาชนิด รวมทั้ง

เห็ดที่เกิดขึ้นอยู่ในผืนป่า

จังหวัดมหาสารคามถือว่าเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่
น้อยที่สุดในภาคอีสาน ป่าชุมชนโคกใหญ่เป็นป่าที่เหลือ
ไม่กี่แห่งซึ่งเป็นป่าเต็งรังที่ครอบคลุมพื้นที่มากที่สุดของ
จังหวัดมหาสารคาม (4,266 ไร่) การดำรงชีวิตของคนใน
ชุมชนที่อยู่รอบผืนป่าได้มีการพึ่งพิงผลผลิตจากป่า
(สมหญิง บู่แก้ว, 2552) ป่าชุมชนโคกใหญ่จึงเป็นป่าที่มี
ความสำคัญต่อการดำรงชีวิตตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่ง
ป่าชุมชนโคกใหญ่เป็นป่าเต็งรังที่มีความอุดมสมบูรณ์
ทางระบบนิเวศ รวมทั้งทรัพยากรชีวภาพ ไม่ว่าจะเป็น
ความหนาแน่นของพรรณไม้ต่างๆ ที่มีพืชหลายชนิดขึ้น
ปะปนกัน เช่น เต็ง รัง พลวง แดง พันชาติ เป็นต้น
รวมทั้งมีสัตว์ป่านานาชนิดอาศัยชนิดอาศัยอยู่ เช่น
กระรอก กระแต ไก่ป่า แอ้ กิ้งก่า หมู นกนานาชนิด
 เป็นต้น นอกจากนี้วิถีชีวิตของชาวบ้านที่อาศัยอยู่รอบ
พื้นที่ป่าและบริเวณใกล้เคียงได้ใช้ประโยชน์จากป่าเป็น
แหล่งอาหารตามธรรมชาติ เช่น ผักพื้นบ้าน ไข่มดแดง
เห็ดชนิดต่างๆ โดยเฉพาะผืนป่าแห่งนี้มีเห็ดนานาชนิดที่
เป็นแหล่งอาหารให้แก่คนในชุมชนรอบป่าโคกใหญ่และ
พื้นที่ใกล้เคียง จึงถือได้ว่าป่าชุมชนโคกใหญ่เป็นครัวของ
ชาวบ้าน เห็ดนานาชนิดขึ้นกระจายกระจายอยู่เต็มผืนป่า
หน่อไม้ออกตามฤดูกาล และในฤดูฝนสิ่งที่ดูเหมือนว่าจะ
มีชีวิตชีวาเป็นพิเศษก็คือ เห็ด จนชาวบ้านขนานนามว่า
“นางฟ้าหน้าฝน” ในแต่ละปีชาวบ้านรอบผืนป่าจะมี
รายได้จากการเก็บเห็ดขายมีรายได้เฉลี่ยประมาณ
20,000 บาทต่อปี (อาจารย์ ไสริทธิ์, 2549)

ปรากฏการณ์ที่ยังพบเห็ดธรรมชาตินานาชนิด
ในป่าชุมชนโคกใหญ่ แห่งนี้ยังคงมีอยู่ตั้งแต่อดีตจนถึง
ปัจจุบัน และสนองความต้องการของคนรอบผืนป่าแห่ง
นี้อยู่ได้นั้นแสดงให้เห็นว่าป่าแห่งนี้ยังคงมีความอุดม
สมบูรณ์คนในชุมชนจะต้องมีวิธีการในการจัดการป่าโดย
วิธีการต่างๆ และหลายรูปแบบในการรักษาผืนป่าแห่งนี้

ไว้รวมทั้งการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากผู้เฒ่า ผู้แก่ ผู้รู้ ที่สะสมองค์ความรู้ ประสบการณ์อันยาวนานเข้ามามีบทบาทในการอนุรักษ์พืชผักพื้นบ้านแห่งนี้ซึ่งส่งผลถึงการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพของเห็ดธรรมชาติ ด้วย จากความสำคัญดังกล่าวผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในชุมชนรอบป่าชุมชนโคกใหญ่ในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพของเห็ดในป่าชุมชนโคกใหญ่เพื่อความสะดวกอยู่และเพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนตลอดไปดังภาพประกอบ 1

ภาพประกอบ 1 สภาพทั่วไปป่าชุมชนโคกใหญ่

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับชนิดของเห็ดที่เกิดในป่าชุมชนโคกใหญ่ อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม
2. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับแหล่งที่เกิดของเห็ดในป่าชุมชนโคกใหญ่ อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม
3. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับวิธีการหาเห็ดและการเก็บเห็ดที่เกิดในป่าชุมชนโคกใหญ่ อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม
4. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการอนุรักษ์เห็ดและแหล่งเกิดเห็ดในป่าชุมชนโคกใหญ่ อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม

วิธีดำเนินการวิจัย

พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษา คือ พื้นที่ป่าชุมชนโคกใหญ่ อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม **ดังภาพที่ 1** ในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้ องค์ความรู้เกี่ยวกับชนิดของเห็ด องค์ความรู้เกี่ยวกับแหล่งที่เกิดเห็ดองค์ความรู้เกี่ยวกับการหาเห็ดและการเก็บเห็ด และองค์ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์เห็ดและแหล่งที่เกิดเห็ด **ระยะเวลาที่ทำการศึกษา** ตั้งแต่เดือน ตุลาคม พ.ศ. 2555 – กันยายน พ.ศ. 2556

ในการศึกษาครั้งนี้ได้แบ่งองค์ประกอบที่สำคัญของข้อมูลออกเป็น 2 ส่วน คือ บุคลากรที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพของเห็ดในป่าชุมชนโคกใหญ่ และการออกเก็บข้อมูลในพื้นที่ป่าชุมชนโคกใหญ่ ทั้งนี้แบ่งกลุ่มบุคลากรผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

1. ผู้รู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับชนิดของเห็ด แหล่งที่เกิด วิธีการหาเห็ด เก็บเห็ด และการอนุรักษ์เห็ด จำนวน 70 คน ประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พระสงฆ์ ครู กลุ่มสตรีแม่บ้าน กลุ่มอนุรักษ์ป่า เฒ่าเจ้าหมอสุนทร และผู้เก็บเห็ด ที่อาศัยอยู่รอบป่าชุมชนโคกใหญ่ จำนวน 5 ตำบล 14 หมู่บ้าน ในอำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม
2. ผู้นำในการหาเห็ด จำนวน 5 คนซึ่งเก็บข้อมูลร่วมกับทีมวิจัยในพื้นที่ป่าชุมชนโคกใหญ่

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพของเห็ดในป่าชุมชนโคกใหญ่ เพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนใช้เครื่องมือ ดังต่อไปนี้

1. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured) สัมภาษณ์ผู้รู้ตามแนวทางที่วางกรอบไว้ในแบบสัมภาษณ์ เพื่อหาคำตอบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2. แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant observation) โดยคณะผู้วิจัยเข้าไปสังเกตและร่วมกิจกรรมเก็บเห็ดกับผู้นำในการหาเห็ด ทำการรวบรวมเห็ดที่พบในป่าชุมชนโคกใหญ่แล้วทำการจำแนกชนิดเห็ด

การวิเคราะห์ข้อมูล

คณะผู้วิจัย ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ นำข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์ มาวิเคราะห์ด้วยวิธีการทางสถิติ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปในการวิเคราะห์ข้อมูล ค่าสถิติร้อยละ

2. วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ การวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้ด้านต่างๆ เกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพของเห็ดในป่าชุมชนโคกใหญ่โดยการนำข้อมูลทั้งหมดมาสังเคราะห์

เพื่อสรุปความสัมพันธ์ของข้อมูล บรรยายแบบพรรณนาวิเคราะห์

3. จำแนกชนิดของเห็ด โดยอ้างอิงตามราชบัณฑิตยสถาน (2539)

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 60.60 ส่วนใหญ่มีอายุอยู่ระหว่าง 41 – 60 ปี คิดเป็นร้อยละ 52.85 รองลงมาจะมีอายุระหว่าง 61 – 80 ปี คิดเป็นร้อยละ 30.30 สำหรับระดับการศึกษาส่วนใหญ่ จบชั้นประถมศึกษาตอนปลาย คิดเป็นร้อยละ 61.42 มีอาชีพเป็นเกษตรกรถึงร้อยละ 58.57 และอาศัยอยู่ในหมู่บ้านตั้งแต่ 41 – 60 ปี คิดเป็นร้อยละ 40.00

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องชนิดของเห็ด

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และลงพื้นที่เกี่ยวกับชนิดของเห็ดที่เกิดในป่าชุมชนโคกใหญ่ ร่วมกับผู้นำในการหาเห็ด ชนิดเห็ดที่พบในป่าชุมชนโคกใหญ่ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ชนิดของเห็ดที่พบในป่าชุมชนโคกใหญ่

ลำดับที่	ชื่อท้องถิ่น	ชื่อวิทยาศาสตร์
1	เห็ดไค	<i>Russula delica</i> Fr.
2	เห็ดน้ำหมาก(เห็ดก่อแดง)	<i>Russula luteotacta</i>
3	เห็ดระโงกเหลือง	<i>Amanita hemibapha</i> (Berk. Et Broome) Sacc. subsp.javanica Corneret Bas.
4	เห็ดระโงกขาว	<i>Amanita princes</i> Coner et Bas.
5	เห็ดตีนแรด	<i>Tricholoma crassum</i> Berk.
6	เห็ดกระด้าง	<i>Lentinus polychrous</i> Lev.
7	เห็ดเผาะฝ้าย	<i>Astraeus hygrometricus</i> (Pers.) Morgan
8	เห็ดเผาะหนัง	<i>Geastrum saccatum</i> Fr.
9	เห็ดหน้างั่ว	<i>Lactarius turpis</i> Weimn Fr.

ลำดับที่	ชื่อท้องถิ่น	ชื่อวิทยาศาสตร์
10	เห็ดถ่านใหญ่	<i>Russula nigricans</i> (Bull.) Fr.
11	เห็ดถ่านเล็ก	<i>Russula densifolia</i> (Secr.) Gill.
12	เห็ดหิ้ง	<i>Trametes versicolor</i> (L.: Fr.) Que'l.
13	เห็ดขอนขาว	<i>Lentinus squarrosulus</i> Mont.
14	เห็ดหน้าแหล่	<i>Russula cyanoxantha</i> Schaeff.ex Fr.
15	เห็ดข้าวแป้ง	<i>Russula alboareolata</i> Hongo.
16	เห็ดทำพาน	<i>Alpova tappei</i> Fogel
17	เห็ดกรวย	<i>Inonotus hispidus</i>
18	เห็ดระงาก	<i>Amanita phalloides</i>
19	เห็ดปลวกขาว	<i>Calvatia boninensis</i>
20	เห็ดปลวกจิก	<i>Termitomyces microcarpus</i> (Berk.et Broome)Heim
21	เห็ดตาพาน	<i>Termitomyce sclypeatus</i> Heim
22	เห็ดปลวกน้อย	<i>Termitomyces microcarpus</i>
23	เห็ดผึ้ง	<i>Heimiell retispora</i> (Pat,andBak.)
24	เห็ดผึ้งยูคา	<i>Tylopilus plumbeoviolaceus</i>
25	เห็ดผึ้งคราม	<i>Boletus colossus</i> Heim
26	เห็ดผึ้งข้าว	<i>Suillus tomentosus</i>
27	เห็ดไข่กระเดียน	<i>Amanita hemibapha</i> (Berk.et Broome) Sacc.
28	เห็ดกรวยขาว	<i>Coltricia cinnamonea</i>
29	เห็ดกระปุกแป้ง	<i>Lycoperdon gemmatum</i> Fr.
30	เห็ดขอนแดง	<i>Pycnopus cinnabarius</i>
31	เห็ดข้าวขาว	<i>Lactarius flavidulus</i> Imai.
32	เห็ดขี้เืองกลอง	<i>Macrolepiota rhacodes</i> (Vitt.) Sing
33	เห็ดมันปู	<i>Cantharellus cibarius</i> Fr.
34	เห็ดเพ็ก	<i>Lentinus strigoeue</i> (Schw) Fr.
35	เห็ดตาโล่	<i>Calostoma lutescens</i>
36	เห็ดตะปู้	<i>Calvatia boninensis</i> .
37	เห็ดรวงผึ้ง	<i>Favolus brasiliensis</i> (Fr.)
38	เห็ดหลินจือ	<i>Ganoderma lucidum</i> (Fr.) Karst.
39	เห็ดแดงใหญ่	<i>Russula rosacea</i> Pers. Ex S.F. Gray

ลำดับที่	ชื่อท้องถิ่น	ชื่อวิทยาศาสตร์
40	เห็ดยาง	<i>Lactarius flavidulus</i>
41	เห็ดเกลือ	<i>Macrolepiota rhacodesvar.bohemica</i>
42	เห็ดขมิ้นใหญ่	<i>Cantharellus odoratus</i> (Schw.) Fr.
43	เห็ดดิน	<i>Russula eburneureolata</i> Hongo
44	เห็ดตะป้อ	<i>Calvatia cranifoomis</i> Coker et Couch
45	เห็ดมันปูเล็ก	<i>Cantharellus minor</i> Peck.
46	เห็ดมันปูใหญ่	<i>Cantharellus cibarius</i> Fr.

ข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์พบว่า ภูมิอากาศ และภูมิประเทศ ชนิดของต้นไม้ ที่ขึ้นอยู่ในบริเวณป่า ชุมชนโคกใหญ่มีผลต่อการเกิดเห็ดชนิดต่างๆ รวมทั้ง ปริมาณน้ำฝนเป็นปัจจัยสำคัญต่อการเกิดเห็ด สำหรับ ต้นไม้ในป่าโคกใหญ่มีส่วนทำให้เกิดเห็ดแต่ละชนิด แตกต่างกัน มีความเชื่อเกี่ยวกับชนิดของเห็ดที่เกิดในป่า ชุมชนโคกใหญ่ โดยมีความเชื่อว่าถ้ามีเห็ดปลวกขาว

เกิดขึ้นดังภาพประกอบ 2 จะทำให้ฝนแล้งหรือฝนจะทิ้ง ช่วนาน ส่วนเห็ดชนิดอื่นจะไม่มีผล สาเหตุที่ทำให้เห็ด บางชนิดสูญพันธุ์ หรือลดจำนวนลงไปจากป่าชุมชนโคก ใหญ่มีมาจากหลายสาเหตุ ดังเช่น เกิดจากการเผาป่า ป่าไม้ถูกทำลาย สภาพภูมิอากาศ ปริมาณน้ำฝน และ ความแห้งแล้ง ตัวอย่างชนิดเห็ดที่พบดังภาพประกอบ 3

ภาพประกอบ 2 เห็ดระโงกเหลือง
(*Amanita hemibapha* (Berk. Et Broome)
Sacc subspjavanica Corneret Bas)

ภาพประกอบ 3 เห็ดเผาะหนัง
(*Geastrum saccatum* Fr.)

เห็ดไคล (*Russula delica* Fr.)

เห็ดผึ้ง *Heimiell retispora* (Pat, and Bak.)

ภาพประกอบ 4 ชนิดเห็ดที่พบในป่าชุมชนโคกใหญ่

3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับแหล่งที่เกิดเห็ด

แหล่งที่พบเห็ดในป่าชุมชนโคกใหญ่พบว่าเห็ดเกิดขึ้นในพื้นที่มี 5 ลักษณะ ดังนี้ 1) เห็ดเกิดในที่โล่งและพื้นหญ้า ได้แก่ เห็ดทา เห็ดแทต เห็ดตะป้อ เห็ดตะปู้ เห็ดปูน เห็ดบานคำ 2) เห็ดที่เกิดใต้ผิวดิน ได้แก่ เห็ดเผาะหนัง เห็ดเผาะฝ้าย เห็ดตาโล่ 3) เห็ดที่เกิดบริเวณดินจอมปลวก ได้แก่ เห็ดปลวกขาว เห็ดปลวกจิก เห็ดปลวกไถน้อย เห็ดปลวกตาบ เห็ดปลวกตาบขาโป้ และเห็ดปลวกขาวน้อย 4) เห็ดที่เกิดกับตอไม้หรือ

ขอนไม้ ได้แก่ เห็ดขอนขาว เห็ดกระด้าง เห็ดหูหนู เห็ดเพ็ก เห็ดไผ่ และ 5) เห็ดที่เกิดบนดินใต้ต้นไม้และใบไม้แห้ง ได้แก่ เห็ดระโงกเหลือง เห็ดระโงกขาว เห็ดผึ้ง เห็ดหน้าวัว เห็ดหน้าแล่ เห็ดหน้าแดง เห็ดหน้าขาว เห็ดมันปู ดังภาพประกอบ 5 สำหรับช่วงเวลาที่เห็ดเกิดชุกชุม จะอยู่ในช่วงเดือน พฤษภาคม ถึง ตุลาคม ซึ่งเป็นช่วงที่ฝนตกชุกเดือนที่พบเห็ดมากที่สุด คือ เดือนสิงหาคม เดือนที่พบเห็ดน้อยที่สุด คือ เดือนตุลาคม บริเวณที่เคยมีเห็ดเกิดขึ้นจะพบเห็ดเกิดขึ้นอีก

เห็ดเกิดในที่โล่งและพื้นหญ้า

เห็ดตะปู้ (*Calvatia boninensis*.)

เห็ดที่เกิดใต้ผิวดิน

เห็ดเผาะหนัง (*Geastrum saccatum* Fr.)

เห็ดที่เกิดบริเวณดินจอมปลวก

เห็ดปลวกขาว (*Calvatia boninensis*)

เห็ดที่เกิดกับตอไม้หรือขอนไม้

เห็ดกระด้าง (*Lentinus polychrous* Lev.)

เห็ดที่เกิดบนดินใต้ต้นไม้และใบไม้แห้ง

เห็ดไคล (*Russula delica* Fr.)

ภาพประกอบ 5 แหล่งที่เกิดเห็ดในป่าชุมชนโคกใหญ่

4. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับวิธีการหาเห็ดและเก็บเห็ด

ภูมิปัญญาในการหาเห็ดและเก็บเห็ดจากป่าชุมชนโคกใหญ่ที่สืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษสู่ลูกหลานในปัจจุบัน ประกอบด้วย การเตรียมความพร้อม ช่วงเวลาในการเก็บเห็ด และวิธีการเก็บเห็ด สำหรับการเตรียมความพร้อมของชาวบ้านก่อนไปเก็บเห็ดนั้นได้มีการเตรียมตัว รวมทั้งเตรียมอุปกรณ์ที่จำเป็นในการออกเก็บเห็ด เช่น ตะกร้าใส่เห็ด มีด เสียม ไฟฉาย ไฟแบตเตอรี่ส่องหน้า อาหาร น้ำดื่ม รองเท้าและเสื้อผ้า หมวก ยาหม่อง ถ้าบริเวณเก็บเห็ดอยู่ไกลต้องเตรียมรถมอเตอร์ไซด์ หรือเหมารถปิกอัพ มีการมอบหมายให้สมาชิกในครอบครัวเป็นผู้ไปเก็บเห็ดซึ่งมักพบว่าผู้หญิงกับเด็กจะได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ไปเก็บเห็ด ส่วนผู้ชายจะนำวัวควายไปเลี้ยงหรือไปไถไร่ไถนาตั้งแต่เช้ามีदनอกจากนั้นมีการชักชวนเพื่อนบ้านและรวมกลุ่มกันเพื่อออกเก็บเห็ดมีการปรึกษาหารือและการตัดสินใจในการเลือกบริเวณที่จะออกไปเก็บเห็ด นัดหมายเวลาเดินทางไปเก็บเห็ด สำหรับช่วงเวลาในการไปเก็บเห็ดจะออกเก็บเห็ดในช่วงเวลาเช้ามีดประมาณตี 4 และช่วงเวลากลางวัน และบางครั้งจะออกเก็บเห็ดในเวลากลางคืน ที่

ชาวบ้านเรียกว่า “ไต้เห็ด” ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาให้สังเกตดังนี้ ท้องฟ้ามีเมฆกระจาย ชาวบ้านเรียกว่า “ฟ้าลาย” เป็นสัญญาณธรรมชาติที่บอกให้รู้ว่าเห็ดจะเกิด อากาศร้อน อบอ้าวมีเหม็นอับบริเวณจมูก และซีไคลเปื่อย ภายหลังจากฝนตกเป็นเวลาประมาณ 2-3 วัน ซึ่งมีความชื้นในอากาศสูง ใบไม้ที่ทับถมในป่าจะมีความร้อน อุณหภูมิพอเหมาะแก่การเกิดเห็ด ชาวบ้านเรียกว่า “อ้าวเห็ด” หรือ “อ้าวเห็ดดอก” สำหรับวิธีการเก็บเห็ด จะมีวิธีการแตกต่างกันออกไปตามลักษณะของเห็ด บางชนิดใช้มือถอน ใช้ไม้จิ้ม ใช้เสียมขุด เป็นต้น จะเก็บเห็ดเฉพาะดอกที่ต้องการ เก็บเอาเฉพาะเห็ดหนุ่มๆ เหลือเห็ดแก่ไว้ให้มันเป็นเชื้อต่อไป การเก็บเห็ดจะนั่งลงเก็บการเก็บด้วยมือจะต้องจับอย่างเบามือเพื่อไม่ให้ดอกเห็ดช้ำหรือหัก วางเรียงในตะกร้าให้เป็นระเบียบ วางดอกตูมก่อนดอกบานในการเก็บเห็ด หากเป็นเห็ดคนละชนิดที่เารู้จักควรแยกเป็นชั้นๆ ในภาชนะเก็บ โดยจะนำใบตอง หรือกระดาษรองในตะกร้าเพื่อป้องกันการปนเปื้อน หรือสัมผัสกัน และพบว่าผู้เก็บเห็ดต้องไม่ทาแป้งหรือใส่ผ้าหอมเพราะจะทำให้เห็ดหยุดการเจริญเติบโตดังภาพประกอบ 6

ภาพประกอบ 6 อุปกรณ์ การเดินทาง และวิธีการหาเห็ด

5. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการอนุรักษ์เห็ดและแหล่งเกิดเห็ด

การอนุรักษ์เห็ดในป่าชุมชนโคกใหญ่ ชาวบ้านได้ใช้ภูมิปัญญาหลายประการในการอนุรักษ์เห็ด โดยมีวิธีการหรือกระบวนการในการอนุรักษ์เห็ด ตั้งแต่วิธีการเก็บเห็ดที่ช่วยให้เห็ดยังคงมีอยู่ในป่าชุมชนโคกใหญ่ โดยการเก็บเฉพาะเห็ดที่หน่มๆ เห็ดที่แก่แล้วเหลือไว้ให้เป็นเชื้อต่อไปเพื่อสปอร์ของเห็ดจะได้ขยายพันธุ์ สำหรับชิ้นส่วนของเห็ดที่รับประทานไม่ได้ เช่นรากเห็ด ดอกเสี้ยวที่เก็บมา จะใส่ตะกร้านำกลับไปทิ้งในป่า ส่วนบริเวณที่มีการเก็บเห็ดไปไม้ที่เขี่ยออกมาตอนเก็บเห็ดจะต้องเขี่ยกลับเพื่อถมที่เดิมเพื่อให้เห็ดเกิดต่อไปการมีกฎกติกาของชุมชนในการรักษาป่า ดังภาพที่ 5 เป็นการประชุมเพื่อปรึกษาหารือของคณะกรรมการป่าชุมชนโคกใหญ่ ผู้นำชุมชนเพื่อกำหนดกฎ กติกา ในการรักษาป่าและการเข้ามาใช้ประโยชน์จากป่าให้ป่ายังคงอยู่และใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน อาทิเช่น การนำเอาเฉพาะส่วนของต้นไม้มือหรือต้นไม้มือที่ตายแล้วหรือกิ่งไม้แห้งมาทำฟืน เป็นวิธีที่ช่วยลดการตัดไม้ทั้งต้นเป็นการรักษาป่าทำให้ป่ายังคงความอุดมสมบูรณ์และส่งผลต่อการเกิดเห็ดในป่าด้วย สำหรับความเชื่อที่สืบทอดกันมาและช่วยเสริมให้เห็ดคงอยู่ผู้เฒ่าผู้แก่จะมี คำกล่าวว่า

“ขุดมันให้จ้งเหง่า เห็ดเฒ่าให้จ้งไว้ ไม้ตายจ้งเฮ็ดฟืน ความยั่งยืนสืตามมา” หมายความว่า เวลาขุดหัวมันหัวเผือกในป่าเมื่อได้หัวมันแล้วให้เหลือเหง่าไว้แล้วนำเหง่าฝังดินเพื่อให้เกิดใหม่ เช่นเดียวกับเห็ดดอกแก่จะไม่เก็บมากินปล่อยไว้ในป่าเพื่อสปอร์ของเห็ดจะได้ขยายพันธุ์ต่อไป ต้นไม้ที่จะมาทำฟืนต้องเป็นต้นไม้ที่ตายแล้วเท่านั้น ซึ่งจะก่อให้เกิดความยั่งยืน นอกจากนั้นในการที่จะอนุรักษ์เห็ดที่เกิดในป่าชุมชนโคกใหญ่ ชาวบ้านได้ใช้ภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ป่า นั่นคือ การบวชต้นไม้ การ

ทอดผ้าป่าต้นไม้ การสืบทอดป่า ดังภาพที่ 6 ชาวบ้านเชื่อกันว่าต้นไม้ที่ผ่านการบวชแล้วถือว่าต้นไม้อยู่ในความคุ้มครองดูแลของเทวดา เจ้าป่า เจ้าเขา ซึ่งเป็นวิธีหนึ่งที่จะยับยั้งการบุกรุกทำลายป่า การทอดผ้าป่าต้นไม้ถือว่าเป็นพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา พระสงฆ์และชาวบ้านมีความห่วงใยในพื้นที่ป่าที่ลดน้อยลง ชาวบ้านร่วมมือกันนำกล้าไม้มาปลูกร่วมกัน นอกจากนั้นยังมีการสืบทอดป่า โดยมีเครื่องบูชา ได้แก่ กล้วย พลุ บุหรี่ ข้าว ดอกไม้ ธูปเทียน เป็นต้น นำสายสิญจน์ ไปโยงตามต้นไม้ ทำพิธีเชิญเทวดามารับเครื่องสังเวย เพื่อขอให้เทวดาดูแลปกป้องรักษาต้นไม้ ภาพประกอบ 7และ8

ภาพประกอบ 7 การประชุมหารือของชาวบ้านเพื่อวางกฎกติกาในการดูแลป่า

ภาพประกอบ 8 การบวชต้นไม้เพื่อรักษาป่าไม้

สรุปและอภิปรายผล

สรุปผล

จากการศึกษาค้นคว้า รวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย สามารถสรุปสาระสำคัญ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับชนิดของเห็ด

ชนิดเห็ดที่พบในป่าชุมชนโคกใหญ่ มีจำนวน 46 ชนิด

2. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับแหล่งที่เกิดเห็ด

แหล่งที่เกิดเห็ดในป่าชุมชนโคกใหญ่ ซึ่งเป็นป่าเต็งรัง แหล่งที่เกิดเห็ดพบมี 5 ลักษณะด้วยกัน คือ

2.1 เห็ดที่เกิดในที่โล่ง และพื้นหญ้า ได้แก่ เห็ดแทต เห็ดทา เห็ดตะป้อ / เห็ดไข่อ้อล่อ เห็ดตะปู้ เห็ดปูน เห็ดฟาง และเห็ดบานคำ

2.2 เห็ดที่เกิดใต้ผิวดิน ได้แก่ เห็ดเผาะหนัง เห็ดเผาะฝ้าย และเห็ดตาโล่

2.3 เห็ดที่เกิดบนดินบริเวณจอมปลวก ได้แก่ เห็ดปลวกขาว เห็ดปลวกจิก เห็ดปลวกไถ่น้อย เห็ดปลวกตาบ เห็ดปลวกตาบขาโป้ และเห็ดปลวกขาวน้อย

2.4 เห็ดที่เกิดกับตอไม้ ได้แก่ เห็ดขอนขาว เห็ดกระด้าง เห็ดหูหนู เห็ดเพ็ก และเห็ดไผ่

2.5 เห็ดที่เกิดใต้ต้นไม้ / ใบไม้ ได้แก่ เห็ดผึ้ง เห็ดหน้าแหล่ เห็ดระงอกขาว เห็ดระงอกเหลือง เห็ดโค เห็ดถ่าน เห็ดก่อ เป็นต้น

3. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับวิธีการหาเห็ดและเก็บเห็ด

เห็ดแต่ละชนิดมีสถานที่หรือแหล่งที่เกิดแตกต่างกัน มีลักษณะการเกิดที่ต่างกันด้วย สัญญาณธรรมชาติที่บอกให้รู้ว่าเห็ดจะเกิดนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาให้สังเกตดังนี้ ท้องฟ้ามีเมฆกระจาย ชาวบ้านเรียกว่า “ฟ้าลาย” เป็นสัญญาณ

ธรรมชาติที่บอกให้รู้ว่าเห็ดจะเกิด มีเหงือซึ่มออก บริเวณจมูก และซึ่ไคลเปื้อย ชาวบ้านเชื่อว่า เห็ดแทต เห็ดทาจะเกิด อากาศร้อน อบอ้าว ภายหลังจากฝนตก เป็นเวลาประมาณ 2- 3 วัน มีความชื้นในอากาศสูง ใบไม้ที่ทับถมในป่าจะมีความร้อน อุณหภูมิพอเหมาะ แก่การเกิดเห็ด ชาวบ้านเรียกว่า “ อ้าวเห็ด” หรือ “ อ้าวเห็ดออก” เห็ดตะโคจะเกิดอีกไม่นานเห็ดระงอกจะเกิด นอกจากนั้นสังเกตจากไถ่กลืนสาปป่าที่เกิดจาก ใบไม้ทับถมกันจนเน่าเปื่อยย่อยสลายเป็นดิน ไถ่กลืนหอมของเห็ด เช่น เห็ดโค เมื่อบานหรือแก่จัดจะส่งกลิ่นหอมโชยมา ทำให้รู้ว่ามีเห็ดเกิดบริเวณนั้น พบหอยทาก หรือกิ้งกือ ซึ่งเป็นสัตว์กินเห็ดเป็นอาหาร แสดงว่ามีเห็ดในบริเวณนั้นเพื่อนบ้านเก็บเห็ดได้จำนวนมาก และมีเห็ดออกขายในท้องตลาด

วิถีชีวิตของชาวบ้านที่อาศัยอยู่รอบผืนป่าชุมชนโคกใหญ่มีความสัมพันธ์ในด้านการใช้ประโยชน์จากผืนป่าแห่งนี้อย่างมากมาย ภูมิปัญญาในการหาเห็ดและเก็บเห็ดของชาวบ้านได้ถูกถ่ายทอดจากบรรพบุรุษสู่ลูกหลาน ตั้งแต่การเตรียมความพร้อมในการหาเห็ด คัดเลือกสมาชิกในการออกไปเก็บเห็ด ผู้ไปเก็บเห็ดส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง และเด็ก ส่วนผู้ชายทำหน้าที่ทำงานหลักของบ้าน แต่ในปัจจุบันผู้ชายก็มาทำหน้าที่เป็นคนขับรถเพื่อพาสมาชิกไปเก็บเห็ด มีการชักชวนเพื่อนบ้านเครือญาติไปเป็นกลุ่ม แล้วนัดหมายเวลา ออกไปเก็บเห็ด ตั้งแต่เช้ามีด ประมาณ ติ 4 ช่วงกลางวันประมาณ 10.00 น. การแต่งกายสวมใส่สบายๆ เสื้อผ้าเก่า แต่รัดกุม สวมรองเท้าบูต ป้องกันสัตว์มีพิษเตรียมอุปกรณ์ที่จำเป็นในการเก็บเห็ด ตะกร้า มีด พร้า เสียม ไฟฉาย แบตเตอรี่ส่องหน้า อาหาร น้ำ ยาหม่อง ยาดมชาวบ้านมีทั้งเก็บเห็ดและผักป่านานาชนิดเพื่อนำเห็ดมาปรุงอาหารรับประทานและแจกจ่ายญาติพี่น้องและนำไปขาย

4. ภูมิปัญญาในการอนุรักษ์เห็ดและแหล่งเกิดเห็ด

วิธีการเก็บเห็ดที่ช่วยให้เห็ดยังคงมีอยู่ในป่าชุมชนโคกใหญ่ คือ เก็บแต่พอกิน และเก็บเฉพาะเห็ดที่หนุมๆ เห็ดที่แก่แล้วเหลือไว้ให้เป็นเชื้อต่อไป ขึ้นส่วนของเห็ดที่รับประทานไม่ได้ จะนำกลับไปทิ้งในป่าชาวบ้านใช้ภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ป่าไม้ เช่น การบวชป่า การทอดผ้าป่าต้นไม้ การสืบทอดป่า การบวงสรวงเทวดา พระแม่ธรณี เจ้าป่าเจ้าเขา ที่ช่วยดูแลป่าไม้รวมทั้งการปฏิบัติตามกฎระเบียบกติกาของป่าชุมชน

อภิปรายผล

ป่าชุมชนโคกใหญ่ซึ่งเป็นแหล่งอาหารของชุมชนที่อาศัยอยู่รอบผืนป่าแห่งนี้ นอกจากนั้นยังใช้ประโยชน์ในด้านอื่นอีกมากมาย ป่าชุมชนโคกใหญ่จึงเป็นแหล่งปัจจัยสี่ที่ชุมชนนำมาใช้ในการดำรงชีวิตคุณค่าและความสำคัญจึงมีต่อชาวบ้านที่อาศัยอยู่รอบผืนป่าแห่งนี้ ที่มีความอุดมสมบูรณ์ประกอบด้วยพรรณไม้และพรรณสัตว์นานาชนิดจนเป็นแหล่งอาหารธรรมชาติที่สำคัญที่สุดของชุมชน ดังภาพที่ 6 ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ปาจารย์ โสธิฤทธิ์ (2549) พบว่าในฤดูกาลของการเก็บหาของป่าในป่าชุมชนโคกใหญ่ที่ผ่านมาชุมชนใช้ประโยชน์จากเห็ดป่าทั้งสิ้นประมาณ 22,582.70 กิโลกรัม โดยการนำมาบริโภคประมาณ 9,516.70 กิโลกรัม จำหน่าย 13,066 กิโลกรัม ดังนั้นในฤดูฝน สิ่งที่คุณเหมือนว่าจะมีชีวิตชีวาเป็นพิเศษ คือ เห็ด จนถูกขนานนามว่า “นางฟ้าหน้าฝน” และยังพบว่าชุมชนส่วนใหญ่ใช้ประโยชน์จากเห็ดป่ามากกว่าการใช้ประโยชน์ผลผลิตประเภทอื่นลักษณะการเข้าใช้

ประโยชน์ของชุมชนรอบป่าชุมชนโคกใหญ่มีความคล้ายคลึงกับชุมชนอีสานอื่นๆ เช่น ชุมชนรอบป่า

วัฒนธรรมในตำบลพระธาตุนาคุณ อำเภอ นาคุณ จังหวัดมหาสารคาม ยังมีการใช้ประโยชน์จากด้านอื่นๆ อีกเช่นการเก็บพืชผักในป่า ได้แก่ ผักต้ว ผักสาบ ส่วนสัตว์ป่าส่วนมากจะเป็นการใช้ประโยชน์จากไข่มัดแดงถูกนำมาบริโภคเมื่อเหลือจึงนำไปจำหน่าย (สถาบันวิจัยวลัยรุกชเวช, 2545) จากการศึกษาของ สมหญิง บุญแก้ว (2552) ผืนป่าชุมชนโคกใหญ่ประกอบไปด้วยพรรณไม้ชนิดเด่น เช่น ไม้แดง ไม้เหียง ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้พลวง ซึ่งเป็นบริเวณที่เอื้อต่อการเกิดเห็ดชนิดต่างๆ พืชผักป่าชุมชนนำมาใช้ประโยชน์ประมาณ 1,956.90 กิโลกรัมต่อปี ผลไม้ป่าประมาณ 1,465.80 กิโลกรัมต่อปี ผลไม้ป่าที่ชุมชนนิยมนำมาใช้ประโยชน์มาก เช่น มะขาม และนมควาย ส่วนพืชกินหัวประมาณ 295.30 กิโลกรัมต่อปี หญ้าที่ใช้เลี้ยงสัตว์ 43,450 กระสอบต่อปี ไม้ฟัน 1,956 ลูกบาศก์เมตรต่อปี สมุนไพรชุมชนนำมาใช้ประโยชน์ 14 ชนิด การเก็บหาของป่าไม่ใช้มีเพียงแต่ชาวบ้านจากบริเวณใกล้เคียงป่าเท่านั้นแต่ยังมีกลุ่มคนจากภายนอกพื้นที่ หรือต่างอำเภอเป็นจำนวนมากที่เข้ามาใช้ประโยชน์ ทำให้มีการนำเอาผลผลิตจากป่าออกมาใช้เป็นจำนวนมาก ซึ่งอาจจะส่งผลกระทบต่อผลผลิตในอนาคต ดังนั้นการที่จะคงความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่าแห่งนี้ให้มีระบบนิเวศที่สมบูรณ์มีความหลากหลายทางชีวภาพที่จะเอื้อต่อการดำรงอยู่อย่างยั่งยืนของป่าชุมชนโคกใหญ่ ชุมชน และทุกภาคส่วนต้องร่วมมือกันกำหนดมาตรการขึ้นมาเพื่อกำหนดควบคุมและจัดการการใช้ประโยชน์ผลผลิตจากป่าในทุกๆ ด้านให้รัดกุมรอบคอบ เพื่อให้การใช้ประโยชน์เกิดความยั่งยืนภาพประกอบ 9

ภาพประกอบ 9 เห็ดที่พบในป่าชุมชนโคกใหญ่และการนำมาประกอบอาหาร

ข้อเสนอแนะ

1. ควรกำหนดแนวทางในการจัดการป่าอนุรักษ์ โดยชุมชนที่อยู่โดยรอบป่าให้มีส่วนร่วมและการใช้ประโยชน์จากป่าโดยไม่ทำลายป่า มีระเบียบ กติกา กฎเกณฑ์ในการเก็บเห็ดในป่า ชุมชนโคกใหญ่
2. ควรมีป้ายประกาศบอกวิธีการการเก็บเห็ดแก่ชาวบ้านเพื่อเป็นการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพของเห็ดในป่าชุมชนโคกใหญ่
3. ควรกำหนดให้มีการปลูกเห็ดเพิ่มเติมในแปลงปลูกป่าเพื่อเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพ

และเป็นการอนุรักษ์ความหลากหลายทั้งพันธุ์พืชและเห็ด เพื่อการใช้ประโยชน์ในอนาคต

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณสำนักบริหารโครงการส่งเสริมการวิจัย ในอุดมศึกษาและพัฒนามหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา ที่สนับสนุนทุนวิจัย ขอขอบคุณผู้นำชุมชน ประชาชนที่อาศัยอยู่รอบผืนป่า ชุมชนโคกใหญ่ที่ให้ข้อมูล และขอขอบคุณนักศึกษา สาขาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมที่ช่วยเก็บรวบรวมข้อมูล

เอกสารอ้างอิง

- เกรียงไกร เพาะเจริญ. (2546). การจัดการทรัพยากรชีวภาพโดยองค์กรชุมชนในป่าชุมชนโคกหินลาด จังหวัดมหาสารคาม.วิทยานิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เทียมหทัย ชูพันธ์. (2548). ความหลากหลายของชนิดพันธุ์พืชและพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของป่าโคกศรี อำเภอยะยี่ จังหวัดมหาสารคาม. วิทยานิพนธ์ วท.ม. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- นองนิจ เหลือมล้ำ และชรีดา ปุกหุต. (2546). ความหลากหลายทางชีวภาพของเห็ดป่าในอุทยานแห่งชาติภูจองนายอย: 1. เห็ดไทย 2546 : สมาคมนักวิจัยและเพาะเห็ดแห่งประเทศไทย.
- ปาจารย์ โสธิฤทธิ์.(2549). เห็ดธรรมชาติป่าชุมชนโคกใหญ่กับวิถีชีวิตของชาวอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดมหาสารคาม.วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2539). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด.
- ราชบัณฑิตยสถาน.(2539). เห็ดกินได้และเห็ดพิษในประเทศไทย.ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร.
- ศิริวรรณ สุทธิจิตต์ และ ไมตรี สุทธิจิตต์. (2545). เห็ดสมุนไพร :จากอดีตสู่ปัจจุบันและอนาคต นานาสารพัดเห็ด.มูลนิธิสืมาวดี ศูนย์ความหลากหลายทางชีวภาพและสมาคมนักวิจัยและเพาะเห็ดแห่งประเทศไทย.

- สมหญิง บู่แก้ว. (2552). การประเมินมูลค่าการใช้ประโยชน์ผลผลิตจากป่าที่ไม่ใช่เนื้อไม้ จากป่าชุมชนโคกใหญ่
อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดมหาสารคาม. วิทยานิพนธ์ วท.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สถาบันวิจัยวลัยรุกขเวช. (2545). การศึกษาการใช้ประโยชน์จากป่าวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ชุดโครงการ การ
จัดการทรัพยากรอีสานโดยใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านเป็นฐานในการพัฒนา. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัย
มหาสารคาม.
- สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2550). รายงานโลกทรัพย์สินความหลากหลาย
ทางชีวภาพฉบับที่ 2. กรุงเทพฯ : กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- สำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้. (2553). ความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ป่าชุมชน ตำบล
หนองเหล่า อำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดชลบุรี. กลุ่มงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้.
กรมป่าไม้. กรุงเทพฯ:กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.